

תכנון יחידת הוראה – ברכה אחרונה מעין שלוש

כיתות ד'-ו'

ערכה: יעל נדלר

עולם השיח: עולם השיח של המקורות היהודיים

מטרות - בהלימה להישג 7: הבנת הנושאים, הרעיונות והמסרים העולים מהקריאה בטקסטים, שהם חלק

מהמורשת התרבותית היהודית

הטקסט המרכזי: ברכה אחרונה מעין שלוש

טקסטים נילווים: ברכת המזון, "בורא נפשות", אברהם מקבל אורחים (מדרש, בראשית רבה מט, ד; מג, ז)

הערות:

* תוכן היחידה עובד מתוך הספר "קורא בעניין ומבין וכותב כהלכה"-לכיתה ד', אגף תכ"ל, משרד החינוך, הוצאת "מעלות".

עיגון הקשרי:

- לקראת ט"ו בשבט אנו מרבים לעסוק בנושא הפירות שנשתבחה בהם א"י. אלו גם הפירות שאחרי אכילתם מברכים ברכה מעין שלוש ולכן ניתן ללמד את היחידה בהקשר זה.
- יש לשקול לפי תוכנית הלימודים בדינים הנהוגה בבי"ס אם לעשות "מיקוד בזמן" וללמד את היחידה במקביל ללמוד הדינים.
- בכיתה ו' ניתן ללמד את זה לאחר שלומדים בחומש דברים את הפסוקים: "ארץ חיטה ושעורה..." ו-"ו- יואכלת ושבעת וברכת..." בפרק ח' ולקשר את זה ללמוד בתורה.

מטרות התוכן

הכרות עם ברכה אחרונה מעין שלוש. בהתאם לרקע של התלמידים, מומלץ לערוך פעילות חווייתית שתביא את התלמידים לדעת בעל-פה את הברכה. לפני מסי' שנים נשלח דיסק לכל בי"ס ובו לחן של הברכה לפי נוסחים שונים.

✓ התלמידים ידעו מתי יש לברך ברכה אחרונה מעין שלוש

מטרות בתחום השפה

הכרת הנוסח של 'ברכה מעין שלוש' והבנת הרעיונות העולים מהקריאה בו, תוך זיהוי המאפיינים הלשוניים הייחודיים לו.

קריאה-הישג 7

- ✓ זיהוי ייחודן ותפקידן של הסוגות השונות של הטקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה.
- ✓ הבנת הנושאים, הרעיונות והמסרים העולים מהקריאה בטקסטים, שהם חלק מהמורשת התרבותית היהודית.

לשון - הישג 7

- ✓ שליטה במטבעות לשון, ניבים וביטויים מהמקורות מתוך הטקסטים הנלמדים בכיתה.
- ✓ אוצר מילים: מחיה, כלכלה, תנובת השדה. ביטוי: ארץ חמדה

פעילות דידקטית

פתיחה

את האגדה העברתי לנספח כוון שאי אפשר להתחיל בזה - זה דורש העמקה בפני עצמה. הטקסט עצמו לא יותר קל מהברכה עצמה. אני מציעה לתת כאפשרות כחלק ממענה לדיפרנציאליות - מענה למצויינות לחשוב על פעילות חוויתית/לקשור לעולם הילדים....

- מיון: יש 3 סוגי ברכות המצוות (נטילת לולב, קביעת מזוזה, הנחת תפילין), ברכות הנהנין (לפני ואחרי אכילה, ברכות הריח) וברכות ההודאה (ברכות השחר, ברכה על הרעם וכו').
- ברכות שמברכים אחרי העשייה - ברכת המזון, בורא נפשות, ברכה מעין 3 וברכות התורה וההפטרה.
- ברכות שמברכים לפני העשייה (נטילת לולב, ברכות על מאכלים/ שתיה, ברכות התורה, ברכות ההפטרה ועוד)
- * יש הקוראים לברכה שקודמת לעשייתה: ברכה ראשונה.
- ניתן לתת לתלמידים רשימת ברכות אותם יהיה עליהם לחלק עפ"י קטגוריות: לפני ואחרי עשייה, וסוגים שונים של ברכות.

ברכה מעין שלוש

- היכן נמצא את ברכה אחרונה מעין שלוש? (סידור, ברכונים, אינטרנט, טלפון)
- בהתאם לידע הקודם של התלמידים, יש להתייחס למבנה הסידור.
- ניתן להתייחס לנוסחים השונים. לשקול אם לעשות השוואה.
- אלו עוד ברכות אנו מברכים לאחר אכילה? (בהתאם לידע קודם ותכ"ל בדינים להתייחס להבדל בין ברכת המזון, ברכה אחרונה וברכת "בורא נפשות").
- מדוע מברכים: (שבח וההודאה על הטוב שגמלנו הקב"ה/הכרת הטוב)
- התייחסות להלכה הכתובה לפני הברכה:
- "מי שאכל כזית ממיני דגן (חוץ מלחם), או שתה רביעית יין או אכל מפירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל (ענבים, תאנים, רימונים, זיתים ותמרים) מברך... - כדי להסביר את המילים המודגשות בקו.
- מהם חמשת מיני דגן? חיטה, שעורה, שיבולת שועל, שיפון וכוסמת.
- מהם הפירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל? ציטוט מדברים, פרק ח', פסוק ח': "ארץ חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורימו ארץ זית שמן ודבש".
- ניתן להשמיע את החלק האחרון בשיר "דור המדבר" החל מהדקה 3:42
- <http://www.youtube.com/watch?v=M5U4IdkvNes>
- מבנה הברכה
- יש לתת לתלמידים דף מצולם של הברכה.
- מומלץ לאפשר עבודה בזוגות או בקבוצה.
- שם הברכה
- הספרה שלוש ב"ברכה אחרונה מעין שלוש"- לתת לתלמידים לסמן בברכה כל סעיף בצבע אחר או כל קבוצת תלמידים מסמנת משהו אחד.
 - 1. רמז לשלוש הברכות של ברכת המזון
 - 2. שלושה סוגי מזונות עליהם מברכים: גפן, מיני דגן, פירות משבעת המינים

3. שלושה כינויים לירושלים
4. שלושה כינויים לבית המקדש
5. שלוש בקשות בברכת "ובנה ירושלים" (לפי מנהג הספרדים, לפי מנהג האשכנזים יש יותר משלוש בקשות).

אוצר מילים

- התמודדות עם מילים לא מוכרות. משימה: כל תלמיד מקיף מילים שאינן מוכרות לו בברכה.
- דיון: מה עושים כשפוגשים מילה לא מוכרת?
על הלוח לאסוף את תשובות התלמידים (ולהשלים מה שלא אומרים)
- חיפוש במילון
- העזרות בחבר או מבוגר
- לקרוא את המשפט/קטע ולשער את משמעות המילה ע"פ ההקשר
- הישענות על השורש ומשפחת מילים
- דרך אחרת.....

* התייחסות למילים לא מוכרות: "מחיה" ו"כלכלה" "תנובת השדה"
-העלאת השערות בעקבות ידע קודם והקשר. אפשרות לבחירה: התייחסות לרבדי השפה העברית: התבוננות בהופעת המילים "מחיה" ו"כלכלה" בתנ"ך, ותרגול הבנת מילה מתוך הקשר.

כספר בראשית, פרק מ"ה, מדבר יוסף אל אחיו:

**פסוקים ה'-ז': "ואתה אל תצטבו...כי מכרתם אותי...כי אחיה עלחני ה' לפניכם. כי זה
נתתי הרע...ואז חמם עמי... ועלחני ה' לפניכם לשוב לכם שארית בארץ ואלהיות
לכם לפליטה גדולה."**

**פסוקים ט'-יא': "מהרו ואלו אל אבי ואמרתם אליו...והיית קרוב אלי...וכלכלתי אותך ע
כי צוד חמם עמי רעב..."**
-חיפוש במילון "מחיה" ו"כלכלה"

- "תנובת השדה"- איזה שם של חברה מזכיר צירוף זה? תנובה. מה לדעתכם פירוש המילה 'תנובה'?
- מה השורש של המילה?
- המורה תכתוב על הלוח דוגמאות לשילוב של השורש במשפט: - השדה הניב השנה יכול רב.
- מענין מה הניב המפגש בין הורי למנהלת?
- תנובת- זו מילה בסמיכות- התנובה של השדה. התוצרת של השדה.
- תנובה במילון- תפוקה, תוצרת. "שמחנו בתנובת האדמה."

- הביטוי "ארץ חמדה". מי מכונה ארץ חמדה? מה משמעות הביטוי?
דברים שאמרו חז"ל על "ארץ חמדה":
-ארץ חמדה זו ארץ ישראל, שכולם משתוקקים אליה ומפארים אותה ואפילו הגויים חומדים (רוצים) אותה.
-ארץ חמדה זו ארץ ישראל, שהשכינה שורה בה.

-ארץ חמדה זו ארץ ישראל. הקב"ה אומר לישראל "כאדם המפריש (שומר) מנה יפה לבנו- כן אני (ה') הפרשתי חלקכם".

-ארץ חמדה זו ארץ ישראל.. הקב"ה אומר "בררתי (בחרתי) מנה יפה ואתן אותה לכם".

מה משמעות שם הברכה "ברכה אחרונה מעין שלוש"?

מה פירוש המילה "מעין" ? בדומה ל.../כמו/כעין/ במקום

למה "שלוש"?

עבודה בזוגות : השוואה בין ברכת המזון לברכה אחרונה מעין שלוש.

משימה : כתבו את שלוש הברכות הראשונות של ברכת המזון (דגש : למרות העימוד של הקטעים, הקטע השני

(נודה) והשלישי (ועל) מהווים את הברכה השניה)

טבלה :

ברכת המזון	ברכה אחרונה "מעין שלוש"
הזן את העולם	
נודה לך... ועל הכל..אנחנו מודים לך...	
רחם...	

על-פי איזה עקרון מסודרות הברכות? מהכלל אל הפרט : "הכלל", א"י, ירושלים.

ב"ברכה אחרונה מעין שלוש" יש חלקים קבועים ויש חלקים משתנים.

משימה : צבעו בצבע אחד את החלקים הקבועים. צבעו בצבע שני את החלקים המשתנים לפי סוג המאכל.

צבעו בצבע שלישי את החלקים המשתנים ע"פ זמן אמירת הברכה.

סיכום כיתתי של הפעילות.

-ההתייחסות לארבע אפשרויות הברכה : גפן, פירות משבעת המינים, עוגות ועוגיות ממיני דגן, שילוב

-ההתייחסות לתוספת של שבת, ר"ח וחגים.

הערכה

מאחר וניתן להעביר יחידה זו ברמות עומק שונות יש ליצור פעילות הערכה התואמת את היקף הלמידה. יש

להתייחס הן להיבט התוכן והן להיבט השפה.

מס' רעיונות :

- כתיבת הסבר לברכה למי שאינו מכיר אותה.

- הכנת "כרזה" המעודדת להקפיד על אמירת הברכה ומציגה באופן חזותי - מתי צריך לברך ברכה זו.

- מבצע שינון בכיתה של הברכה בעל פה.

- לכתוב פרסומת לפרי שנשתבחה בו ארץ ישראל ובה לשלב 2 מילים מאוצר המילים שנלמד.

נספח-העשרה

אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבים. משהיו אוכלים ושותים – אמר להם: ברכו. אמרו לו:

מה נברך? אמר להם: אמרו: "ברוך אל עולם שאכלנו משלו". **אם מקבל עלינו וברך – היה אוכל**

ושותה והולך לו, ואם לא – היה אומר לו: תן מה שעליך. ואמר לו: כמה יש לך עלי? אמר לו

אברהם: כד יין – בָּכָה וְכָה, לִיטְרָא בְּשָׂר בְּכָה וְכָה, כִּכְר לְחֵם בְּכָה וְכָה. מי נותן לך יין במדבר? מי

נותן לך בשר במדבר? מי נותן לך לחם במדבר? מי שראה צרה זו – היה מברך ואומר: ברוך אל
עולם שאכלנו משלו. וזהו שנאמר: "לעשות צדקה ומשפט – בתחלה צדקה ובסוף משפט. (ספר
האגדה)

הקראת האגדה ובעקבותיה לדון בכיתה- איזה ברכות אתם מכירים?

הצגת האגדה על מקרן

מתוך ספר האגדה- אוצר אגדות חז"ל- אבי חי- <http://agadastories.org.il/node/41>

נספח 1

• רשת אמית- פרק מג-קצשע

<http://www.amit.org.il/Halacha/index43.htm>

נספח 2

אודות הברכה-קישור : [לקסיקון לתרבות ישראל](#) והיהדות.

ברכה אחת מעין שלוש (או בקיצור : ברכת מעין שלוש) היא ברכה שמברכים אחרי אכילת מאכל שנעשה מאחד
מחמשת מיני דגן – ואיננו לחם : עוגה, פיצה, וכן לאחר אכילת אחד מחמשת מיני פירות האילן שזכרו בפסוק
המדבר בשבח ארץ ישראל : תאנים, רימונים, ענבים, זיתים ותמרים, ויין.

הברכה נקראת "מעין שלוש", בהשוואה לברכה שמברכים אחרי אכילת לחם, שהיא כוללת במקורה שלוש ברכות.
הברכה "מעין שלוש" היא תמצית שלוש הברכות שמברכים אחרי אכילת לחם, הקרויה "ברכת המזון".

הברכה כוללת הודאה על המזון, על ארץ ישראל ובניין ירושלים.

נוסח הברכה (נוסח ספרד) :

"ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם

[על היין מברך : על הגפן ועל פרי הגפן ;

על פירות משבעת המינים : על העץ ועל פרי העץ ;

על מזונות : על המתיקה ועל הפלפלה ;

על מזונות ויין ביחד : על המתיקה ועל הפלפלה ועל הגפן ועל פרי הגפן]

ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכל מפריה ולשבוע מטובה, רחם (נא)

ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מזבחך ועל היכלך, ובנה ירושלים עיר

הקדש במהרה בימינו והעלנו לתוכה ושמחנו בבנינה ונאכל מפריה ונשבוע מטובה ונברך עליה בקדשה ובטהרה

[בשבת : ורצה והחליצנו ביום השבת הזה ;

בר"ח : וזכרנו לטובה ביום ראש החדש הזה ;

בר"ה : וְזָכְרְנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם הַזְכָּרוֹן הַזֶּה ;

ביו"ט : וְשָׂמַחְנוּ בְּיוֹם חַג (פְּלוּנִי) הַזֶּה]

כִּי אַתָּה ה' טוֹב וּמְטִיב לְכָל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל

[עַל הַיַּיִן מְסִיִּים : פְּרֵי הַגֶּפֶן, בְּרוּךְ אַתָּה ה' עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן : (בַּא"י : וְעַל פְּרֵי גִפְנָה) ;

עַל הַפִּירוֹת : הַפְּרוֹת בְּרוּךְ אַתָּה ה' עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפְּרוֹת : (בַּא"י וְעַל פְּרוֹתֶיהָ) ;

עַל מְזוֹנוֹת : הַמְחִיָּה בְּרוּךְ אַתָּה ה' עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמְחִיָּה וְעַל הַכֶּלֶקֶלָה :

עַל מְזוֹנוֹת עִם יַיִן : הַמְחִיָּה וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן]

בְּרוּךְ אַתָּה ה' עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמְחִיָּה וְעַל הַכֶּלֶקֶלָה וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן : (בַּא"י : וְעַל פְּרֵי גִפְנָה) ."